Historiallista kriminologiaa ja kriminologian historiaa

Historiallisen kriminologian kaksi syntytarinaa

Historiallinen kriminologia on laaja-alainen ja heterogeeninen tutkimusala. Yhteistä kaikelle historialliselle kriminologialle on historiallisten käytäntöjen ja kehityskulkujen kuvaaminen ja selittäminen menneisyyden rikollisuuden, rangaistusten ja sosiaalisen kontrollin ymmärtämiseksi. Tutkimusalalla hyödynnetään kaikenlaisia empiirisiä ja teoreettisia menetelmiä ja käsiteltävät teemat voivat vaihdella muinaisen Mesopotamian vankiloista 2000-luvun kontrollipolitiikan analyysiin.

Tällä hetkellä historiallinen kriminologia on eräänlaisen uuden nousukauden äärellä. Kansainvälinen toiminta aiheen ympärillä on vilkastunut, mikä näkyy esimerkiksi historiallisen kriminologian työryhmien perustamisena tai aktivoitumisena Pohjois-Amerikan, Britannian, Euroopan sekä Australian ja Uuden-Seelannin kriminologiyhdistyksissä. Tutkimussuuntauksen omasta kansainvälisestä lehdestäkin on käyty keskusteluja. Erityisesti Isossa-Britanniassa on viime vuosina puhuttu historiallisen kriminologian ”buumista”, kuten Henry Yeomans tässä lehdessä julkaistavassa artikkelissaan tarkemmin kuvailee.

Historiallisen kriminologian taustasta voidaan hahmotella kahdenlaista kertomusta. Ensinnäkin kansainvälisessä kirjallisuudessa alaa pidetään varsin tuoreena eikä sillä ole ollut vahvaa jalansijaa. Yeomans, David Churchill ja Iain Channing ovat todenneet suuntauksen kehittyneen rikoshistorian tutkimuksesta. He toteavat historiallisella kriminologialla olevan potentiaalia kehittyä merkittäväksi tutkimussuuntaukseksi, mutta toisaalta näkevät riskinä, ettei se integroidu osaksi kriminologiaa ja voi surkastua (Yeomans ym., 2020). Churchill, Yeomans ja Channing julkaisivat vastikään alan ensimmäisen englanninkielisen oppikirjan, mikä osaltaan kertoo nykyhetken hyvästä kehityssuunnasta (Churchill ym., 2021).

Suomalaisessa kriminologiassa historiallisen kriminologian roolista voi sen sijaan kertoa aivan toista tarinaa. Tutkimussuuntaus on nimittäin aina ollut vakiintunut osa suomalaista tutkimusperinnettä, vaikka historiallisen kriminologian käsite onkin uudempaa perua. Maamme ensimmäinen kriminologi Veli Verkko keskittyi työssään henkirikollisuuden historiallisen kehityksen analyysiin. Verkon lähestymistapa oli menetelmällisesti uraauurtava. Hän hyödynsi seurakuntien kuolemansyykirjanpitoa ja keräsi tietoja väkivaltaisesti kuolleista henkilöistä. Niistä tiedoista Verkko kokosi tilastot henkirikosten uhreista vuodesta 1754 alkaen. Hän kutsui itse aineistoaan *Maailman vanhimmaksi väkivaltatilastoksi*. Verkon monella tavalla aikaansa edellä ollut tutkimusote jätti pysyvän jälkensä suomalaiseen kriminologiaan. Tilastollinen ja historiallinen analyysi vakiintuivat kriminologian perusmenetelmiksi. (Ks. esim. Verkko, 1931a sekä yleisemmin Kivivuori, 2016.)

Verkon lisäksi suomalaisen historiallisen kriminologian merkittäväksi kehittäjäksi voidaan nimetä oikeushistorioitsija Heikki Ylikangas. Kuten Verkon työssä aiemmin, myös Ylikankaan tutkimuksissa leimallista oli omana aikanaan huomiota herättävien menetelmävalintojen tekeminen. Ylikangas hyödynsi pääaineistonaan vanhoja tuomiokirjoja, joiden pohjalta hän rakensi yksityiskohtaisia kuvauksia suomalaisen rikollisuuden ja rangaistusten historiasta. Yhtenä hänen pääteoksistaan voidaan mainita 1800-luvun Pohjanmaan väkivaltaisuutta selittävä *Puukkojunkkareitten esiinmarssi* (1976). Pohjanmaan epätavallisen korkea henkirikostaso oli noussut myös Verkon kirjoitusten keskeiseksi aiheeksi. Itsekin historiallisen henkirikollisuustutkimuksen osaajiin lukeutuva Anu Koskivirta paikantaa historiallisen kriminologian käsitteen kotimaisen alkuperän nimenomaan Heikki Ylikankaan 1970-luvun kirjoituksiin (Koskivirta, 2022).

Historiallinen henkirikollisuustutkimus on myöhemminkin säilyttänyt keskeisen asemansa suomalaisessa kriminologiassa. Erityisesti vuonna 2021 menehtyneen Martti Lehden ansiokas elämäntyö historiallisen henkirikollisuustutkimuksen parissa ansaitsee maininnan. Viimeisimpänä osoituksena alan elinvoimaisuudesta voidaan nimetä Janne Kivivuoren johtama yhteispohjoismainen aineistohanke *Historical Homicide Monitor*[1]ja siihen liittyvä tutkimusprojekti *Nordic Homicide from Past to Present* (ks. Kivivuori ym. 2022), jossa kriminologit ja historiantutkijat ovat yhteistyössä laajentaneet henkirikollisuustutkimuksen lähdeaineistoja kauemmas historiaan.

Kotimaisen historiallisen kriminologian kolmantena pääsuuntauksena voidaan pitää historiallista kriminaalipoliittista analyysia, jonka kohteena ovat erityisesti olleet vankiluvut. Kriminaalipoliittisella tutkimusperinteellä on ollut Suomessa erityisen suuri yhteiskunnallinen vaikuttavuus, mikä ilmeni 1960-luvulta alkaneessa ja kolmekymmentä vuotta kestäneessä vankiluvun vähentämisprojektissa. Kehityksessä on kyse nousevan hyvinvointivaltion ja kriminaalipoliittisen tutkimuksen kohtaamisesta, jossa historiallisia vankilukuaineistoja käytettiin osoittamaan Suomen muita Pohjoismaita ankarampaa rangaistusjärjestelmää. Historiallisesti orientoituneen kriminaalipoliittisen tutkimuksen ensimmäisenä uranuurtajana voidaan pitää Inkeri Anttilaa ja myöhemmin Tapio Lappi-Seppälää (Lappi-Seppälä, 2016).

Lähempi tarkastelu suomalaisen historiallisen kriminologian pääsuuntauksista valaisee, miksi tutkimusala on ollut niin merkittävä juuri Suomessa. Ensinnäkin pohjoismaisten aineistojen hyvä saavutettavuus ja maiden pieni koko ovat mahdollistaneet laajat aineistohankkeet. Pohjoismaissa on maailman pisimmät perinteet yhteiskuntatilastojen tarkasta laatimisesta ja niitä aikaisemminkin on pidetty huolellisia arkistoja viranomaisasiakirjoista. Väestön pienuus on tarkoittanut, että esimerkiksi kuolemansyytietojen läpikäynti systemaattisesti koko maan tasolla on ollut tutkimusekonomisesti mahdollista jopa yksittäisille tutkijoille.

Aineiston saavutettavuuden lisäksi toinen tärkeä tekijä historiallisen analyysin suosiolle ovat olleet Suomen erityispiirteet, erityisesti suhteettoman korkea henkirikollisuustaso ja 1900-luvun alkupuoliskon vankeinhoitokriisi. Rikollisuuden ja rangaistuskäytännön ongelmat ovat meillä saaneet paljon suuremmat mittasuhteet kuin vaikkapa Ruotsissa, missä sekä vakavan

[1] Ks. https://blogs.helsinki.fi/historicalhomicidemonitor/

väkivallan että vankilukujen taso on modernina aikana ollut huomattavasti vakaampaa ja vähäisempää kuin Suomessa. Kun ajatellaan esimerkiksi Veli Verkon ja Inkeri Anttilan tutkimusten painopisteitä ja verrataan niitä heidän oman aikansa yhteiskunnallisiin haasteisiin, ovat he kohdistaneet huomionsa nimenomaan akuutteihin ja merkittäviin ongelmiin.

Verkon aloittaessa tutkimuksiaan elettiin keskellä korkean väkivaltaisuuden ajanjaksoa, jota Lehti väitöskirjassaan kutsui ”väkivallan hyökyaalloksi” henkirikostason lisääntymisen äkillisyyden vuoksi (Lehti, 2001). Verkko otti henkirikollisuuden nykyisyyden ja menneisyyden yhtäaikaiseen tarkasteluun, kehitti menetelmiä ja rakensi aineistoja, jotka voisivat valaista henkirikollisuutta kokonaisvaltaisesti. Anttilan ja muiden suomalaisten ja pohjoismaisten kriminaalipoliittisten tutkijoiden silmissä merkittävänä tutkimuskysymyksenä oli akuutti vankeinhoitokriisi. Norjalaisen Nils Christien 1960-luvulla julkaisema kuvio Suomen vankiluvusta verrattuna muihin Pohjoismaihin oli niin dramaattinen, että historiallisesta kriminaalipoliittisesta analyysista tuli keskeinen tutkimuskohde (Vuorela, 2021, s. 217–219.) Orientaatiossa pyrittiin tutkimaan historiallista rangaistusjärjestelmää, jotta sen avulla voitaisiin suunnitella parempaa nykyhetken kriminaalipolitiikkaa. Sama tavoite on edelleen tärkeä motivaattori nykypäivän historiallisen kriminaalipolitiikan tutkijoille.

Historiantutkijoiden ja kriminologien vuoropuhelua edistettävä

Monen historiallisen kriminologin ja historiantutkijan keskeinen näkemysero on tieteenfilosofinen: Historiantutkijalle menneisyys on itseisarvoinen tutkimuskohde, kun taas historiallinen kriminologi saattaa olla kiinnostuneempi sen välinearvosta. Paul Lawrence kuvaa, kuinka on tyypillistä laajentaa käsitystä nykyilmiöstä selittämällä sen historiallisia ulottuvuuksia. Sen sijaan historiallisen lähdeaineiston käyttö nykyilmiön selittäjänä on hänen mukaansa harvinaisempaa (Lawrence, 2019). Kriminologi kysyy aineistoltaan esimerkiksi, mitä se voisi opettaa meille rangaistusjärjestelmän suunnittelusta ja rikollisuusongelmiin reagoinnista. Historiantutkija puolestaan kysyy aineistoltaan, mitä se kertoo meille vaikkapa aikansa yhteiskunnasta, kulttuurista tai yksilöistä. Kriminologien tapa oikeuttaa ja perustella tutkimuksensa siitä saatavalla hyödyllä herättääkin joskus kritiikkiä historiantutkijoissa, jotka eivät näe tarvetta perustella historiallista aiheenvalintaa, vaan on itsestään selvää, että historiaa tutkitaan sen itsensä vuoksi. Nykyisyys on silti läsnä myös historiantutkimuksessa, sillä sitä tehdään nykyajan näkökulmista ja kiinnostuksenkohteista käsin.

Käytännössä historiallista kriminologiaa määrittelevä tutkimus ei useinkaan näyttäydy edellä kuvatun kaltaisesti kaksijakoisena. Monet tutkijat tuntevat molempien tutkimusalojen perinteitä ja uskovat niiden parantavan toistensa laatua. Tyypillisesti tätä todistellaan empiiriseen tutkimukseen kytketyillä tarkasteluilla. Esimerkiksi Thomas Guineyn mukaan kriminologinen tutkimus voi hyötyä historiantutkimukselle tyypillisestä arkistotyömenetelmästä (Guiney, 2020). Kriminologi Mary Bosworth puolestaan uskoo, että historiantutkimus voi kyseenalaistaa kriminologiassa vallitsevia muuttumattomuuden oletuksia ja toisaalta auttaa tunnistamaan jatkuvuutta ja pysyvyyttä. Lisäksi historiallisten aineistojen ajallinen etäisyys auttaa pohtimaan tutkijan asemoitumista. Esimerkkinä Bosworth pohtii tunnekokemuksia ja laajemmin tutki-

museettistä ajattelua (Bosworth, 2001). Robin Carmenius ja Tua Sandman häivyttävät menneisyyden ja nykyisyyden erillisyyttä analysoimalla pysyvää, nykyhetkessäkin relevanttia teemaa: naisrikollisuuden näkymättömyyttä kriminologisessa tutkimuksessa (Carmenius & Sandman, 2021).

Minimissään historiallinen kriminologia voi vähentää presentismin riskiä ja laajentaa tutkijoiden historiatietoisuutta ja -arvostusta. Presentismi tarkoittaa menneisyyden tulkitsemista jälkiviisaasti nykypäivän näkökulmasta käsin. Siihen liittyy myös historiallisten tapahtumien esittäminen vääjäämättömänä kehityskulkuna matkalla tarkastelun kohteena olevaan lopputulokseen. Yeomans peräänkuuluttaa kolmiulotteista kriminologiaa, jossa ”kriminologisen mielikuvituksen” kolmantena dimensiona toimii yksilö- ja rakenteellisten tekijöiden ohella historiallinen konteksti. Historiallisen kontekstin tueksi Yeomans esittää listan apukysymyksiä, jotka auttavat historiallisen kontekstin hahmotuksessa (Yeomans, 2019). Tässä numerossa julkaistavassa artikkelissaan hän käsittelee menneisyyttä nykypäivään ulottuvina kerroksina, mikä kyseenalaistaa niiden tämänhetkisen relevanssin vuoksi menneisyyden tapahtumien historiallisuuden.

Historiantutkijat puolestaan tarvitsevat lisätietoa kriminologisesta tutkimuksesta, jotta ymmärtävät, millainen heidän tuottamansa tieto on hyödyllistä nykykriminologisesta näkökulmasta. Vuoropuhelua tarvitaan myös terminologian, käsitteiden, tutkimustraditioiden ja menetelmien molemminpuoliseen ymmärtämiseen.

Historiallisen kriminologian ja kriminologian historian teemanumero

Historiallisen kriminologian sateenvarjon alla tehdään siis tutkimusta monenlaisista menetelmällisistä ja temaattisista lähtökohdista. Suomessa ovat korostuneet historiallisen väkivallan määrällinen ja laadullinen tutkimus sekä vankilukuihin perustuva kriminaalipolitiikan analyysi. Kansainvälisesti vaihtelua on enemmän. Viime vuosina erityisesti sukupuoleen ja postkolonialismiin keskittyneet teemat ovat nousseet huomion kohteiksi. Tähän teemanumeroon on koottu viisi vertaisarvioitua alkuperäisartikkelia, joiden monipuolisuus kuvaa mainiosti historiallisen kriminologian laaja-alaista luonnetta. Lisäksi lehdessä julkaistaan yksi kirja-arvostelu.

Lehden ensimmäinen artikkeli perustuu Henry Yeomansin vuoden 2022 Kriminologian päivillä pitämään yleisluentoon alkoholisääntelystä ja historiallisesta muutoksesta. Historiallisen kriminologian suuntauksen kehittämiseen aktiivisesti osallistuva Yeomans keskittyy artikkelissaan Englannin ja Walesin alkoholisääntelyn historiaan ja tarkastelee historiallista muutosta kahdesta näkökulmasta: murroksena ja epälineaarisena kertomuksena. Nämä ajalliset kerrostumat auttavat ymmärtämään, miksi alkoholisääntely on yhä nykypäivänä monin paikoin ristiriitaista ja epäjohdonmukaista. Kriminologia-lehti julkaisee suomen- ja ruotsinkielisiä kirjoituksia, mutta Kriminologian päivien yleisluentona Yeomansin artikkeli julkaistaan englanniksi.

Historiallista henkirikollisuustutkimusta numerossa edustaa Anilla Salomaan artikkeli, jossa tarkastellaan sanomalehtiaineistojen käyttökelpoisuutta historiallisessa henkirikollisuustutkimuksessa. Sanomalehtiaineistoja on hyödynnetty kansainvälisessä henkirikollisuustutkimuksessa ja niissä on potentiaalia uudeksi kriminologian alan lähdeaineistoksi myös Suomessa. Esimerkkinä Salomaa keskittyy Helsingin Sanomien henkirikosuutisiin vuosilta 1950, 1960 ja 1970 ja vertaa niitä Keskusrikospoliisin julkaisemiin henkirikosten teonkuvauksiin. Salomaan havaintojen perusteella sanomalehtiaineisto on henkirikosten tietojen osalta kattavaa ja teonkuvauksiltaan tarkkaa, joten se soveltuu hyvin kriminologiseen tutkimukseen.

Antiikin aikaan päästään Suvi Kuokkasen matkassa. Hänen tutkimuksensa väkivalta- ja henkirikostuomioiden tekijöistä luo siltoja klassisen Ateenan ja nykypäivän välille. Kuokkanen käyttää tahallisuuden ja mielentilan käsitteitä, mutta sitoo niiden merkitykset historialliseen kontekstiin ja pyrkii yhtäältä välttämään anakronismia selittämällä nykypäivän ja menneisyyden näkemyseroja ja toisaalta avaamaan klassisen Ateenan aikalaisajattelua yhteiskunnallisessa kontekstissaan erityisesti rankaisemisen ja sosiaalisen kontrollin näkökulmasta. Keskeiseksi analyysissa nousee hybriksen käsite, joka ymmärrettiin sosiaaliseksi piittaamattomuudeksi ja ylikorostuneeksi omanarvontunnoksi. Kuokkanen keskittyy myös tuomion merkityksen pohtimiseen – tavoiteltiinko sillä rikoksen hyvittämistä vai rikollisen parantamista.

Johanna Annolan vankeusmaantieteellinen tutkimus kiinnittyy suomalaisen kriminologian kriminaalipolitiikan ja vankeinhoidon tutkimusperinteeseen. Annola osoittaa, kuinka kriminologiset näkökulmat voivat tarjota tuoreita näkökulmia historiallisiin aineistoihin. Tutkimuksessa sovelletaan tiloihin, tilojen käytäntöihin ja tiloihin liittyviin kokemuksiin keskittyvää vankeusmaantiedettä Turun kehruuhuoneen niukkoihin 1820-lukulaisiin lähdeaineistoihin ja laajennetaan vankeusmaantieteen työkalujen avulla aineiston tulkintamahdollisuuksia. Artikkelissaan Annola vertailee kehruuhuoneen toimintaperiaatteiden ja käytännön vankilaelämän välisiä suhteita. Vankeusmaantieteen soveltaminen historialliseen aineistoon mahdollistaa naisvankien toimijuuden tarkastelun, vaikka tarkastellulta ajanjaksolta ei ole tiettävästi olemassa lähdemateriaalia, jossa vankien omat äänet tulisivat esiin. Samalla Annola laajentaa tietämystä naisvankiloiden ja naisvankien historiasta, jota ei ole juuri tutkittu.

Rikoshistorian tutkimussuuntaus on edelleen elinvoimainen. Marko Piipponen kirjoittaa suomalaisen rikoshistorian merkittävästä ja merkillisestä tapauksesta, kirjapaino Kursiivin tuhopoltosta vuonna 1977. Artikkelissa perehdytään siihen, millaisia diskursseja sanomalehdistössä omaksuttiin tuhopoltosta puhuttaessa. Erityisesti kyse oli siitä, millaisia määritelmiä uusnatsi Pekka Siitoimen johtaman Isänmaallisen Kansanrintaman tekemälle rikokselle annettiin: oliko kyseessä ensisijaisesti mielenterveyden häiriöistä kärsivien vai fasistien teosta. Piipponen syventyy erityisesti fasismidiskurssiin ja sen laajempaan yhteiskunnalliseen merkitykseen.

Teemanumeron viimeisenä kirjoituksena julkaistaan Miikka Vuorelan kirja-arvostelu Philip Dwyerin ja Mark S. Micalen toimittamasta ja vuonna 2021 julkaistusta *On Violence in History* -teoksesta. Kirjassa on kyse historiantutkijoiden kriittisestä analyysista yleisessä keskustelussa vallitsevista virheellisistä ja liiallisen yksinkertaistavista väkivallan historian näkemyksistä, joita hyvin myyvät populaarikirjailijat julkaisevat.

Historiallisen kriminologian ja kriminologian historian tutkimuksessa työskentelee useimmiten kahdentyyppisiä tutkijoita. Toiset identifioituvat historiantutkijoiksi noudattaen alansa vakiintuneita käytäntöjä, toiset puolestaan ovat kriminologeja, joilla ei tavallisesti ole muodollista historiantutkimuksen koulutusta. Usein onkin niin, etteivät nämä toimijat aina tiedosta toistensa työtä tai keskustele keskenään yhteisistä aihepiireistä huolimatta. Tämän teemanumeron tarkoituksena on herätellä vuoropuhelua ja tuoda historiantutkijoiden ja kriminologien tutkimuksia yhteen. Toivomme, että vuoropuhelu jatkuu erilaisissa yhteyksissä, jotta menneisyyden rikollisuuden, rangaistusten, sosiaalisen kontrollin ja rikollisuuteen kohdistuvien reaktioiden tutkimuksessa voidaan saavuttaa entistä merkittävämpiä tuloksia ja syvempää historiallista ymmärtämystä.

Katariina Parhi ja Miikka Vuorela

Vierailevat päätoimittajat

Kirjallisuus

Bosworth, M. (2001). The Past as a Foreign Country?: Some Methodological Implications of Doing Historical Criminology. *The British Journal of Criminology, 41*(3), 431–442. https://doi.org/10.1093/bjc/41.3.431

Carmenius, R. & Sandman, T. (2021). Women in the Malestream Study of Crime: Exploring Three Swedish Journals throughout the Last Century. *Women & Criminal Justice.* https://doi.org/10.1080/08974454.2021.1958731

Churchill, D., Yeomans, H. & Channing, I. (2021). *Historical Criminology*. Routledge. https://doi.org/10.4324/9780429196911

Guiney, T. (2020). Excavating the Archive: Reflections On a Historical Criminology of Government, Penal Policy and Criminal Justice Change. *Criminology & Criminal Justice, 20*(1), 76–92. https://doi.org/10.1177/1748895818810333

Kivivuori, J. (2016). Veli Verkko as an Early Criminologist: A Case Study in Scientific Conflict and Paradigm Shift. *Scandinavian Journal of History, 42*(2), 144–165. https://doi.org/10.1080/03468755.2016.1265854

Kivivuori, J., Rautelin, M., Büchert Netterstrøm, J., Lindström, D., Bergsdóttir, G. S. Jónasson, J. O.,Lehti, M., Granath, S., Okholm, M. M., & Karonen, P. (2022). *Nordic Homicide in Deep Time: Lethal Violence in the Early Modern Era and Present Times*. Helsinki University Press. https://doi.org/10.33134/HUP-15

Koskivirta, A. (2022). Historiallisen kriminologian tulo Suomeen. *Pohjolan historiankirjoitus -tiedeblogi 10.6.2022*. Pohjolan historiankirjoitus: Historiallisen kriminologian tulo Suomeen.

Lappi-Seppälä, T. (2016). Inkeri Anttila ja kriminaalipolitiikan murrosvuodet. Teoksessa R. Lahti (toim.), *Inkeri Anttila (1916–2013) rikosoikeuden uudistajan ammatillinen ura ja vaikutus* (s. 168). Helsingin yliopisto.

Lawrence, P. (2019). Historical Criminology and the Explanatory Power of the Past. *Criminology and Criminal Justice, 19*(4), 493–511. https://doi.org/10.1177/1748895818794237

Lehti, M. (2001). *Väkivallan hyökyaalto. Henkirikollisuus Suomessa 1905–1932*. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.

Verkko, V. (1931). *Henki- ja pahoinpitelyrikollisuuden kehityssuunnan ja tason määräämisestä. Tilastollis-metodologinen tutkimus*. Helsinki: Valtioneuvoston kirjapaino.

Vuorela, M. (2021). *Autonomian ajan rikos ja rangaistus oikeustilaston valossa. Tutkimus rikollisuuden ja rangaistuskäytännön kehityksestä Suomessa ja muissa Pohjoismaissa vuosina 1809–1917*. Helsinki: Helsingin yliopisto. http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-0682-7

Yeomans, H. (2019). Historical Context and the Criminological Imagination: Towards a Three-dimensional Criminology. *Criminology and Criminal Justice, 19*(4), 456–474. https://doi.org/10.1177/1748895818812995

Yeomans, H., Churchill, D. & Channing, I. (2020). Conversations in a Crowded Room: An Assessment of the Contribution of Historical Research to Criminology. *The Howard Journal, 59*(3), 243–260. https://doi.org/10.1111/hojo.12376